

درباره بیمه تعاونی

از: دکتر ایرج علی آبادی

که با اعمال روشهای تعاونی کارآئی لازم را نخواهند داشت و برعکس در انواعی دیگر نظام تعاونی انجام خدمات بهتر را تسهیل می کند، به خصوص اگر سیاست عدم تمرکز و منطقه‌ای بودن طرحهای اقتصادی و رشد در نظر باشد تشکیل مؤسسات بیمه تعاونی کمک شایانی به این نظر خواهد کرد.

در بیمه مؤسسات تعاونی بسیار متنوع است. در آئیننامه اجرائی ۳۵ دسامبر ۱۹۳۸ فرانسه تعریف نسبتاً جامعی از این خالص ترین مؤسسات تعاونی بیمه بدست می دهد.

"مؤسسات تعاونی بیمه جمعیت‌هایی هستند که:

۱- با دریافت مبلغ ناچیزی از اعضاء در صورت تحقق خطری که بر عهده گرفته‌اند زبان وارد به اعضاء خود را جبران می کنند.

۲- جنبه منطقه‌ای و حرفه‌ای دارند.

۳- کارمزدی بابت کارهای دریافتی پرداخت نمی کنند.

۴- مدیران و گردانندگان حق الزحمه‌ای دریافت نمی دارند!

۵- مانده اضافی عملیات خود را به ترتیبی که در اساسنامه پیش‌بینی شده تقسیم می نمایند.

و از خلال مواد دیگر معلوم می شود که: - هزینه اداری آنها بسته به میزان حق بیمه‌های دریافتی، از نسبت معینی نباید تجاوز کند و هزینه اداری فقط شامل هزینه‌های لازم جهت گرداندن کار و عنداللزوم پرداخت هزینه و بهره و امه‌ای دریافتی است. ممنوعیت عدم پرداخت کارمزد کارکنان مؤسسه تعاونی را هم شامل می شود.

ذکر این مطلب که بیمه اصولاً " ماهیت تعاونی دارد، تکرار بی ضرری است. توجه به آن موجب می شود که هر نوع قانون و مقرراتی که برای تنظیم روابط در این صنعت گزارده می شود در جهت تقویت این جنبه باشد. البته گاهی حرفه و صنعتی چنان بعدی پیدا می کند که اصلی در داخل فروع تقریباً " کمرنگ و گهگاه به کلی فراموش می شود. وضع بیمه کم و بیش چنین است. اما موضوع مورد بحث این مقاله اصرار در این تعریف نیست، بلکه پرداختن به انواعی خاص از مؤسساتی است که ممکن است خدمات بیمه‌ای را عرضه کنند و در کل بازار بیمه داخل شوند و در هر حال در مجموع بازار جهانی بیمه و در داخل کشورها نقشی کم و بیش مهم داشته باشند و موضوع قوانین و دستورات خاص قرار گیرند.

بی آنکه بخواهیم از نقش مؤسسات تعاونی که امروز گسترش فراوان یافته است و یکی از موتورهای اقتصادی داخل بخشهای مهم اقتصادی شده است سخن بگوئیم، لازم است بر این نکته تکیه کنیم که کاربردهای تعاونی بخصوص در بخش خدمات، کشاورزی و رشته‌هایی در صنعت امروز چیزی نیست که از آن بشود صرفنظر کرد. در بسیاری موارد نتایج مثبت و حیرت‌انگیزی داشته است و البته در بخشهایی هم نتیجه دلخواه بدست نیامده است. بخش صنایع بزرگ با اشکال تعاونی چندان سازگار نیست برعکس بهره‌برداری کشاورزی لاقابل در شکل سنتی آن از طریق اشکال تعاونی نتایج بهتر به بار می آورد. در بخش خدمات مطلب اندکی متفاوت است. انواعی از خدمات هستند

اعضاء همراه است و به زنجیر بزرگ نظام تعاونی درکل وابسته است .

* * *

مفهوم تعاون فقط در نوعی مالکیت مشاع خلاصه نمی شود ، اما بهر حال نوعی مالکیت است که نه جنبه مالکیت دولتی دارد و نه جنبه مالکیت خصوصی . بدیهی است یک شرکت سهامی فقط به منظور سود رساندن به صاحبان سهام تأسیس می شود . مؤسسه تعاونی هم از جهتی برای اعضاء خود مفید فایده است . اما بیشتر از زیان آنها جلوگیری می کند و چه تعاونی تولید باشد ، چه تعاونی مصرف و چه انواع دیگر تعاونی سودی را که دیگران می برند بین اعضا تقسیم می کند . اما از آنجا که منبع سود خود اعضا هستند ، مفهوم آن به کلی عوض می شود ، چرا که کسی نمی تواند از خودش سود ببرد . نتیجه اینکه عملاً " در فعالیتهای تعاونی عنصر و عامل سود وجود ندارد و به همین مناسبت هم گفته می شود مؤسسات تعاونی هدف سودجویانه ندارند . فقط مانع آن می شوند که اعضاء منبع سود برای دیگران باشند . برای توضیح مطلب به صورتی کاملاً " اجمالی تفاوت دو نظام را در حرفه بیمه نشان می دهیم .

شرکت تعاونی بیمه	شرکت خصوصی بیمه (یا دولتی)	درآمد
۱۰۰	۱۰۰	حق بیمه
۱۰۰	۱۰۰ (آزاد شده)	اندوخته
۲۰	۲۰	سود سرمایه گذاری
۲۰	۲۰	هزینه ها
۸۰	۸۰	خسارت
۱۰۰	۱۰۰	اندوخته برای سال بعد
۲۰	۲۰	سود
۲۲۰	۲۲۰	
۲۰	۲۰	سود ناخالص صاحبان سهام

اگر مؤسسه تعاونی جنبه منطقه ای داشته باشد باید دقیقاً " حدود جغرافیائی منطقه و مرکز اصلی در اساسنامه ذکر شود (در فرانسه شهرهائی با جمعیت بیشتر از یکصد هزار نفر باید از محدوده جغرافیائی استثنا شود) و تنها خطرات واقع در منطقه را باید بیمه کنند و ریسکهای واقع در خارج از منطقه را حتی از طریق اتکائی نمی توانند قبول کنند . ولی خطرات مجاز و قبول شده خود را تحت شرایطی می توانند به اتکائی واگذار کنند .

اما "اتکاد" تعریف کاملتری از مؤسسات بیمه تعاونی در تقابل با مؤسسات خصوصی یا دولتی بیمه به دست می دهد : " تفاوت یک بیمه تعاونی با یک مؤسسه خصوصی بیمه همان تفاوتی است که بین هر مؤسسه تعاونی با مؤسسه خصوصی با فعالیت مشابه وجود دارد : تفاوتهای مشخص پیوستگی داوطلبانه به اصل فعالیت تعاونی ، کنترل و نظارت اعضا ، عمل در جهت منافع اعضا و هدف غیر سودجویانه و . . . "

است . ۲ .

البته اشکال تعاونی بیمه بسیار متفاوت است تا آنجا که ممکن است شبیه یک شرکت سهامی باشد ولی در یک شرکت سهامی بیمه حتماً " لازم نیست بیمه شدگان یا بیمه گذاران سهامداران آن شرکت باشند و بیمه شدگان و بیمه گذاران عملاً " دخالتی در اداره شرکت نمی کنند و سود حاصل بین سهامداران شرکت تقسیم می شود و بیمه گذاران و بیمه شدگان نظارتی بر شرکت و حسابهای شرکت ندارند . فرق مؤسسه بیمه تعاونی با چنین مؤسساتی در این است که خود سهامداران همان بیمه شدگان و بیمه گذارانند و این حالت هم البته در انواع اشکال تعاونی متفاوت است . در بعضی از اشکال تعاونی - مثلاً " موتوئل ها - ممکن است رابطه اعضا با موتوئل خود فقط همان یک بیمه نامه باشد و موتوئل بدون نظارت و کنترل آنها بوسیله گروه گردانندگان اداره شود . برعکس اشکالی از بیمه های تعاونی کاملاً " با دخالت و نظارت

در ستون دست راست از آنجا که بیمه شدگان و بیمه‌گذاران با صاحبان سهام (خصوصی یا دولتی) فرق دارند سود به کسانی غیر از بیمه‌شدگان و بیمه‌گذاران منتقل می‌گردد، در حالیکه در ستون دست چپ آنچه تحت عنوان سود ذکر کردیم به خود اعضاء برگشت می‌شود یا به حساب حق بیمه سال آینده آنها گذارده می‌شود که در هر دو صورت نتیجه یکی است. (این شمای اجمالی فقط جهت نشان دادن دو نظام بی‌نهایت ساده گردید و نباید استفاده دیگری جزمی که خواسته‌ایم از آن بشود). می‌بینم امروز در رشته‌هایی از بیمه‌های زندگی از طریق مشارکت در سود این امر عملی شده است (هر چند سود تضمین شده حداقلی وجود دارد) ولی در سایر رشته‌ها و بخصوص در بیمه‌های اشیاء این وضع دیده نمی‌شود. همانطور که گفتیم مفهوم تعاونی فقط در نوعی مالکیت خلاصه نمی‌شود و فقط مسئله تخصیص سود یا جلوگیری از زیان مطرح نیست بلکه ملاحظه و مشارکت اعضا در اداره و تصمیم‌گیریها نیز از اهمیت زیادی برخوردار است و از این جهت تعاونیها مکتب دموکراسی و آمادگی جهت مداخله مردم در سرنوشت خود بشمار می‌روند. اصل چهل و چهار قانون اساسی که به نظام تعاونی در کل اقتصاد کشور اشاره کرده است (و بزودی هم شاهد تشکیل وزارت تعاون خواهیم بود) مسلماً به این وجه از مسئله توجه داشته است. واقعیت قضیه این است که یک اقتصاد پویا و روبه رشد به هر سه این نظامها، دولتی، تعاونی و خصوصی نیاز دارد که در این مقاله جای بحث آن نیست. در بیمه، تعاونی نوعی رجوع به اصل است و تنوع اشکال تعاونی از موتوئل‌های خالص (معاضدت متقابل) گرفته تا اشکال شبیه این معاضدت و بالاخره مؤسسات تعاونی و شعبه تعاونی بیمه می‌تواند در:

۱- اشاعه آنچه اصطلاحاً "فرهنگ بیمه نامیده می‌شود.

۲- در جبران زبانهای قشرهای کثیری از مردم

۳- در افزایش سرمایه‌گذاریها

۴- در رشد اقتصاد ملی

۵- گسترش بازار بیمه بسیار مؤثر و مفید باشد. بهیچ وجه تصادفی نیست که سازمان ملل متحد اعضا را به گسترش نظام تعاونی مصرأ تشویق کرده و کنفرانس سازمان ملل برای تجارت و توسعه (آنکتاد) طرق تعاونی را یکی از بهترین راه‌حل‌های مسائل بیمه کشورهای در حال توسعه دانسته است و معتقد است که: "در امر بیمه، تعاونی نه تنها فورمولی است که با هدف توسعه بازار ملی سازگار است، بلکه نقش خاصی در فرآیند کلی توسعه دارد." متأسفانه هنگامی که قانون بیمه‌گری و تأسیس بیمه مرکزی ایران تدوین می‌شد به این وجه از مسئله توجه نشد و مقرراتی برای بیمه‌های تعاونی وضع نگردید. البته ایجاد مؤسسات تعاونی بیمه منعی هم نداشت ولی در هر حال و در صورتی که مؤسسات تعاونی می‌خواستند رأساً و یا به تبع فعالیت اصلی خود کار بیمه انجام دهند وضعیتشان روشن نبود و اصولاً هم در محافل بیمه‌ای کشور درک روشنی از بیمه‌های تعاونی، نحوه تشکیل، فعالیت و نگهداری حسابها و امثال آنها وجود نداشت. قسمت اخیر اصل چهل و چهار قانون اساسی در مورد بخش تعاونی اقتصاد تذکر مفیدی برای مسئولین است که به این گروه از مؤسسات بیمه توجه پیدا کنند و مسئله را بطور جدی در نظر بگیرند، تجربه دیگر کشورها را از نزدیک بررسی نمایند و سود و زیان آنها را بسنجند و ترتیب انطباق آنها را با شرایط خاص کشور مورد مطالعه قرار دهند. جالب است که در میان کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه شاید ایران جزو نادر کشورهای باشد که در آن مؤسسات تعاونی بیمه در هیچیک از اشکال آن وجود ندارد و مقرراتی هم جهت تأسیس و تشکیل آنها تنظیم نشده است، به عنوان مثال "مالزین کوئوپر اتیو اینشورانس سوساییتی" در مالزی، تعاونی بیمه‌ای است که کار اصلی آن بیمه‌های زندگی است ولی در

سایر رشته‌ها نیز فعالیت عمده‌ای دارد یا "کوئوپر اتیو اینشورنس گامولت اینتر پرایز" که سه وسیله اتحادیه کارگری حدود سالهای ۷۰ تشکیل شد و طی پنجسال فعالیت در ۱۹۷۵ از جهت تعدد بیمه‌نامه نخستین شرکت بیمه سنگاپور و از جهت حق بیمه دریافتی دومین شرکت بود.

نمونه‌های دیگری را نیز در ژاپن، آمریکای لاتین و کشورهای شمال اروپا می‌توان ذکر کرد. مثلاً "در جمهوری کره که دارای دو بیمه تعاونی برای کشاورزان و ماهیگیران است تعداد بیمه‌نامه‌های صادره وسیله "ناشنال اگریکالچرال کوئوپر اتیو فدریشن" که هم بیمه عمر صادر میکند و هم بیمه اموال در سال ۱۹۷۵ از ۶۲۰ هزار بیشتر بود.

مزایای بیمه‌های تعاونی

آنچه فوقاً اشاره کردیم مزایای انواع بیمه‌های تعاونی در کل نظام بیمه‌ای و نظام اقتصادی بود. اما مؤسسات تعاونی بیمه در جهت تهیه پوشش برای بیمه‌گذاران نیز بسیار مفید است که بر سبیل اشاره کافی است به بهبود شرایط پوشش در یک نظام تعاونی بیمه اشاره کنیم که به دلایل فنی (شناخت بهتر خطر، نظارت و کنترل بر خطر و امثال آنها) کاملاً میسر است. کاهش هزینه‌های اداری و تجارتي نیز یکی دیگر از مزایای بیمه‌های تعاونی است. ولی مهمتر از همه هزینه خسارت است که در این مؤسسات به حداقل می‌رسد زیرا کنترل متقابل بر خسارتها وجود دارد و احساس همین امر که افزایش هزینه خسارت مستقیماً بر حق بیمه اعضا مؤثر است از جهت روانی هم که شده بر تقلیل آن اثر می‌گذارد.

وسعتی که بیمه با نفوذ در مناطق و گروه‌هایی که سنتاً بیمه‌های تجارتي (و حتی دولتی) را به آنها راه نیست پیدا می‌کند واقعاً شایان توجه است. در کشورهای در حال توسعه بازار بالقوه عظیمی برای بیمه وجود دارد که اگر به صورت عقلانی مورد بهره‌

برداری قرار گیرد نتایج عظیمی به بار می‌آورد. کم درآمدی اکثریت مردم را، کثرت تعداد آنها جبران میکند. این خلاء در بازار را مؤسسات تعاونی بیمه که بر جنبش تعاونی کشور تکیه دارد بخوبی می‌تواند برکند. در گزارش آنکتاد آمده است که: "بیمه تعاونی می‌تواند چنین بازارهای بالقوه‌ای را تغذیه کند. زیرا گرایش بیمه‌های تعاونی بیشتر دسترسی به مناطق کشاورزی و طبقات کم درآمد شهری است. جنبش تعاونی آنچنان شبکه وسیعی از شرکتهای تعاونی مختلف محلی در اختیار دارد که به شرکتهای تعاونی بیمه امکان می‌دهد به این مناطق دسترسی پیدا کنند و با بیمه‌گذاران احتمالی تماس برقرار نمایند".

مسئله کثرت تعداد در بیمه مسئله کوچکی نیست و سلامت پیرتفوی را بخوبی تأمین می‌کند. علاوه بر این وقتی چنین شبکه‌ای به کل نظام بیمه‌ای داخل کشور متصل شود، فعالیت و حیات بی‌سابقه‌ای را موجب می‌شود. حتی در مواردی که در کشوری بیمه‌های اجتماعی وجود دارد و تأمینهای آن معمولاً به نظر بیمه‌شدگان کافی نمی‌آید بیمه‌های تعاونی می‌توانند به صورت تکمیلی و آنهم باز برای گروه‌های کثیر و کم درآمد عمل کنند و در بسیاری از کشورها که بیمه‌های تعاونی در آنها توسعه یافته است عمل هم می‌کنند. دیگر از مزایای مؤسسات تعاونی بیمه تقلیل هزینه‌هاست که فوقاً هم اشاره‌ای کردیم.

مؤسسه تعاونی در نتیجه عوامل متعددی می‌تواند برای خطرات مشابه نرخهای کمتری از مؤسسات تجاری بیمه اعم از دولتی و خصوصی اعمال کند زیرا هدف اصلی در مؤسسات تعاونی سود نیست و از اضافه حق بیمه نه تنها قسمتی به بیمه‌گذاران برگشت داده میشود بلکه قسمتی از آن نیز جهت بهبود زندگی اعضا و حتی غیر اعضا مصرف می‌شود. حقوق مسئولین معمولاً نسبت به شرکتهای خصوصی کمتر و پائینتر است. مخصوصاً در بیمه‌های گروهی که اصولاً هزینه کمتری دارد، بیمه‌های تعاونی باز هم با هزینه

جوئی در خروج ارز .

۴- از جهت اقتصاد ملی و رشد، ایجاد صنعت بیمه‌ای مستحکم که لازمه پیشرفت صنعتی و اقتصادی و بخصوص کشاورزی و صنایع وابسته کشاورزی است و یکی از بهترین طرق جمع‌آوری پس‌اندازهای کوچک در نقاط دورافتاده و متوجه کردن آن به توسعه و رشد کشور و خود منطقه است .

بدین ترتیب دیده می‌شود فعالیت بیمه‌های تعاونی به خودی خود و یا هنگامی که به شبکه بیمه‌های خصوصی یا دولتی متصل گردد چه آثاری می‌تواند داشته باشد و نبود آن در بازار بیمه کشور تا چه اندازه به رشد این فعالیت ضرر می‌زند .

قسمت اخیر اصل ۴۴ قانون اساسی که فعالیت‌های تعاونی را در اقتصاد لازم می‌داند و تشکیل وزارت تعاون مسلماً " در آینده تشکیل و توسعه مؤسسات بیمه تعاونی را نیز موجب خواهد گردید که ما در آینده بیشتر به آن خواهیم پرداخت .

کمتری می‌توانند عمل کنند. دریافت حق بیمه آسانتر و کم خرج‌تر صورت می‌گیرد. هزینه دلالتی و امثال آنها هم بسته به مورد یا اصولاً وجود ندارد و یا بر مراتب کمتر از شرکتهای خصوصی (یا دولتی) است. این مزایا که نهایتاً " موجب ارزان شدن نرخهای می‌شود گهگاه مؤسسات خصوصی بیمه را نیز به تقلیل نرخ وادار می‌کند چنانکه مواردی از آن در آمریکای لاتین و مالزی دیده شد .

بطور خلاصه محاسن مؤسسات بیمه تعاونی را در مقیاس ملی به صورت زیر می‌توان خلاصه کرد :

۱- تهیه پوشش بهتر، تقلیل هزینه، بهبود خدمات برای بیمه‌شدگان و بیمه‌گذاران .
۲- کمک به جنبش تعاونی و تقویت دیگر مؤسسات تعاونی .

۳- کمک به تقویت بازار بیمه داخلی، افزایش ظرفیت، افزایش حق بیمه، آشنائی مردم با بیمه، توسعه آموزش و انطباق بهتر پوششهای بیمه با خطرات خاص، صرفه -

پاورقی

4- National Agricultural Cooperative Federation

۱- در تعاونیهای خالص، محلی، حرفه‌ای معمولاً " تعاونی به نوبت به وسیله اعضا اداره می‌شود و از این بابت حق الزحمه‌ای پرداخت نمی‌شود (ممکن است زحمات به وسیله پاداش مصوب جبران شود)
۲- گزارش دبیرخانه آنکناد: "بیمه تعاونی، شکل مناسب بیمه برای کشورهای در حال توسعه" ۲۶ ژوئیه

۱۹۷۷

۳- همان سند .